

اعمال سیاست «دولت باز»؛ راهکاری برای مدیریت همه‌گیری در ایران (بررسی موردی کووید ۱۹)

یداله قاسم‌زاده لالمی*

محمد جواد جعفری**

ایرج رنجبر***

چکیده

«دولت باز» به عنوان دولتی که بر اساس «حق بر دانستن» بنا شده است، کارکردهای مثبتی در تعامل با شهروندان دارد و بر مقبولیت دولت و اقدامات آن اثر می‌گذارد. داده‌های «دولت باز» به عنوان ابزاری برای نوآوری، ارزش‌افزایی و بهبود نتایج در بخش‌های مختلف عمومی و خصوصی، توجه زیادی را به خود جلب کرده‌اند. برخی از مزایای طرح‌های دولت باز به ویژه در بازدهی اقتصادی و نظایر آن در گذشته ارزیابی شده است، اما ارزیابی آن در حوزه حقوق و سیاست با تأکید بر اعمال سیاست «دولت باز» برای مدیریت همه‌گیری کووید ۱۹ کم‌تر مشاهده شده است. بیماری کووید ۱۹ به عنوان یک همه‌گیری جهانی که بیش از دو سال ادامه داشت، حاکمیت‌های مختلف را به صورت اساسی به چالش کشید و شهروندان نیز برخی اقدامات اعتراضی را علیه سیاست‌های دولت‌ها برای مقابله با بیماری صورت دادند. چالش اصلی پژوهش حاضر، بررسی نقش «دولت باز» در مدیریت همه‌گیری کووید ۱۹ در مقایسه با سیاست‌های اعمال‌شده از سوی دولت ایران بود. علاوه بر آن، تلاش شد تا راهکاری مناسب برای اعمال «دولت باز» در همه‌گیری‌های مشابه در حقوق ایران ارائه شود. در این تحقیق مشخص شد که قوانین ایران در زمینه تفکیک اطلاعات قابل انتشار و انتشارناپذیر، لزوم انتشار همه اطلاعات، مگر در موارد استثنایی و شیوه‌های نظارت و شکایت در موارد انتشار نیافتن اطلاعات، ضعف‌های اساسی دارد. در مجموع، شاخص‌های «دولت باز» هم‌چون شفافیت و اعتماد در ایران دچار ضعف اساسی است و ارائه نشدن به‌موقع و مؤثر اطلاعات و دلایل تصمیم‌گیری‌ها به مدیریت ضعیف همه‌گیری کووید ۱۹ در ایران انجامید.

کلیدواژه‌ها: دولت باز، کووید ۱۹، حکمرانی خوب، همه‌گیری.

*. دانشجوی دکتری گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

soroushlawyer@gmail.com

drjafari12@gmail.com

iraj_ranjbar79@yahoo.com

** استادیار گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

*** استادیار گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

مقدمه

همه‌گیری کووید ۱۹، دولت‌های سراسر جهان را برای واکنش سریع و قاطع به شیوع این ویروس و مقابله با آثار آن زیر فشار شدید گذاشت. بسیاری از دولت‌ها، سیاست‌های متعددی را در پاسخ به همه‌گیری اعمال کردند، اما این سیاست‌ها در کشورهای گوناگون، متفاوت بود.^۱ تجربه‌هایی از همه‌گیری در دو قرن گذشته وجود داشت، اما همه‌گیری کووید ۱۹ به‌عنوان جدیدترین مورد از این دست، تجربه‌ای جدید را پیش روی دولت‌ها، مردم و اقتصاد جهان قرار داد. بیماری کروناویروس ۲۰۱۹ (به انگلیسی: Coronavirus disease 2019) یا کووید ۱۹، بیماری عفونی است که بر اثر ویروس کرونای سندرم حاد تنفسی ۲ (2-CoV-SARS) ایجاد می‌شود. ویروس ابولا^۲ در آفریقا و سارس^۳ در هنگ‌کنگ به سرعت شناسایی و کنترل شدند و نتوانستند همه‌گیری جهانی را شکل دهند، ولی کووید ۱۹ تمامی کشورهای دنیا را درگیر کرد.

بحرانی که در پی همه‌گیری کووید ۱۹ پدیدار شد، نهادها و فرآیندهای سیاسی و بسیاری از سیاست‌های ملی را در سراسر جهان به چالش کشید. نظام‌های سیاسی مختلف از طریق ترتیبات حکومتی و ابزارهای نظارتی متفاوتی که در اختیار داشتند، به این بحران چندوجهی، واکنش نشان دادند.^۴ در این میان، میزان نفوذ همه‌گیری در کشورهای مختلف و سرعت کنترل و خروج آن‌ها از بحران، متفاوت بود. علت این مسئله را می‌توان در شیوه عمل دولت‌ها و میزان اعتماد عمومی به اقدامات دولت دانست.

فرضیه اولیه این مقاله بر این اساس استوار است که اقدام بر اساس آموزه‌های «دولت باز»، میزان مشارکت عمومی را در سیاست‌های دولت به صورت اثرگذار افزایش می‌دهد، مدیریت همه‌گیری را آسان‌تر و طول مدت آن را کوتاه‌تر می‌کند و تلفات ناشی از آن را نیز کاهش می‌دهد. اکنون با نگاهی به تعریف «دولت باز» و چالش‌های اجرای آن در حقوق ایران، شیوه اعمال آن را در نظام حقوقی ایران در زمان همه‌گیری بررسی و راهکارهای مناسب برای اعمال آن را در همه‌گیری‌های آینده پیشنهاد خواهیم کرد.

1-Chen, CWS., & Fan, T-H. (2022). Public opinion concerning governments' response to the COVID-19 pandemic. PLoS ONE, 17 (3): 26-62: www.doi.org/10.1371/journal.pone.0260062

2-Kuhn, Jens H. Becker, Stephan; Ebihara, Hideki; Geisbert, Thomas W. Johnson, Karl M. Kawaoka, Yoshihiro; Lipkin, W. Ian; Negrodo, Ana I. Netesov, Sergey V. (2010-12). «Proposal for a revised taxonomy of the family Filoviridae: classification, names of taxa and viruses, and virus abbreviations». Archives of Virology. 155 (12), p. 2094

3-Huang C, Wang Y, Li X, Ren L, Zhao J, Hu Y, et al. (February 2020). «Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China». Lancet. 395 (10223): 497

4-Lynggaard, K., Jensen, M. D., & Kluth, M. (Eds.). (2022). Governments' responses to the Covid-19 pandemic in Europe: Navigating the perfect storm. Palgrave Macmillan: Zahariadis, N., Petridou, E., Exadaktylos, T., & Sparf, J. (2022). Policy styles and trust in the age of pandemics—Global threat, National Responses. Routledge

پیشینه پژوهش

چندین تحقیق به تأثیر کووید ۱۹ بر نگرش‌ها و رفتارهای سیاسی اشخاص حقیقی و حقوقی توجه کرده‌اند. در واقع، در آثار و منابع مختلف، کاربست نظریه‌های مختلف را در مورد دولت باز و مؤلفه‌های آن می‌توان مشاهده کرد، اما چندین پژوهش، الگوی دولت باز را برای وضعیت‌های مختلف ایران به کار برده‌اند. در این قسمت، به بررسی و نقد آثار موجود مرتبط با موضوع پژوهش می‌پردازیم:

جدول ۱ - خلاصه تحقیقات انجام شده درباره موضوع

نام محقق	سال تحقیق	عنوان تحقیق	خلاصه نتایج
رضایی‌زاده و کاظمی ^۱	۱۳۹۱	بازشناسی نظریه «خدمات عمومی» و اصول حاکم بر آن در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	با توجه به مواد قانون اساسی، از جمله اصول ۳، ۲۹، ۳۰ و ۴۳؛ برابری، تقدم، رایگان بودن، تداوم و سازگاری، اصلی‌ترین مبنای وجودی دستگاه اداری دولت محسوب شدند
باقری لنگرانی و همکاران ^۲	۲۰۲۱	نظر شهروندان در مورد واکنش دولت به شیوع همه‌گیری کووید ۱۹: مطالعه کیفی از ایران	با استفاده از تحلیل موضوعی مشخص شد که مردم در مرحله اول همه‌گیری کووید ۱۹، نظرهای انتقادی نسبت به مدیریت مقامات داشتند. چهار موضوع شامل اعتماد و پاسخ‌گویی، سیاست‌گذاری در طول بحران سلامت، مدیریت اقتصادی و مدیریت اپیدمی از جمله این چالش‌ها بودند. یکی از بهترین راه‌ها برای پاسخ‌گویی به این خواسته‌ها، ارتباط مناسب دانسته شد

۱. رضایی‌زاده، محمدجواد و داوود کاظمی، «بازشناسی نظریه «خدمات عمومی» و اصول حاکم بر آن در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، ۱۳۹۱، سال سوم، شماره ۵، صص ۴۶-۲۳.
2-Bagheri Lankarani, Kamran, Honarvar, Behnam, Kalatch Sadati, Ahmad, & Rahmanian Haghghi, Mohammad Reza, (2021). Citizens' Opinion on Governmental Response to COVID-19 Outbreak: A Qualitative Study from Iran. INQUIRY: The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing, 2 (5): 1-24. www.doi.org/10.1177/00469580211024906

<p>بیماری همه‌گیر کووید ۱۹، نیاز به حکومت دیجیتال و استفاده از سیاست‌های دولتی را تسریع کرد. با این حال، روش‌های عمل هم‌چنان باز باقی ماند و واکنش‌های متفاوتی را در پی داشت</p>	<p>دولت الکترونیک در عصر جهانی شدن و بحران سلامت ناشی از همه‌گیری کووید ۱۹</p>	<p>۲۰۲۱</p>	<p>بورلاکو و همکاران^۱</p>
<p>شواهد نشان داد که تفاوت‌های حمایت سیاسی با واکنش دولت‌ها نسبت به همه‌گیری کووید ۱۹ مرتبط بوده و دیدگاه‌های حامیان و مخالفان ائتلاف حکومتی را شکل داده است.</p>	<p>نگرش افکار عمومی در واکنش دولت‌ها به همه‌گیری کووید ۱۹</p>	<p>۲۰۲۲</p>	<p>چن و فان^۲</p>

علاوه بر این، می‌توان به مطالعات غیاثوند^۳ (۱۳۹۹) با عنوان «سازوکار اعتماد مردم به عملکرد دولت در شرایط شیوع کرونا»؛ یزدی فیض‌آبادی، امیری و سیدی (۱۳۹۹) با عنوان «سیاست‌های پیش‌گیرانه کنترل همه‌گیری بیماری کووید ۱۹: یک مطالعه و مرور سریع از کشورهای شرق و جنوب شرق آسیا»؛ نوحی، اعتباریان، پیکانی و ابراهیم‌زاده^۴ (۱۴۰۰) با عنوان «تبیین مدل خط‌مشی‌گذاری باز در تحقق اصول دولت باز»؛ جلی‌نیک^۵ (۲۰۱۹) با عنوان «از تئوری تا عمل: داده‌های دولت باز، پاسخ‌گویی و ارائه خدمات»؛ فترز^۶ و همکاران

1-Burlacu, Sorin., Roxana Patarlageanu, Simona., Diaconu, Amelia., & Ciobanu, Ghenadie. (2021). E-government in the Era of Globalization and the Health Crisis caused by the Covid-19 Pandemic, between Standards and Innovation. *Economic Sustainability*, 92 (21): 1-8. www.doi.org/10.1051/shsconf/20219208004

2-Chen, CWS., & Fan, T-H. (2022). Public opinion concerning governments' response to the COVID-19 pandemic. *PLoS ONE*, 17 (3): 26-62: www.doi.org/10.1371/journal.pone.0260062

۳. غیاثوند، احمد، «سازوکار اعتماد مردم به عملکرد دولت در شرایط شیوع کرونا»، دولت‌پژوهی، ۱۳۹۹، سال ششم، شماره ۲۲، صص ۱-۳۴.

۴. نوحی، مرتضی، اکبر اعتباریان، هادی مهربان پیکانی و رضا ابراهیم‌زاده، «تبیین مدل خط‌مشی‌گذاری باز در تحقق اصول دولت باز»، چشم‌انداز مدیریت دولتی، تابستان ۱۴۰۰، سال دوازدهم، شماره ۴۶، صص ۱۵-۳۳.

5-Jelenic, Michael Christopher. (2019). *From Theory to Practice: Open Government Data, Accountability, and Service Delivery*. Policy Research Working Paper; No. 8873, World Bank, Washington, DC. © World Bank

6-Fetzer, T., Hensel, Lm, Hermle, Jm, & Roth, C. (2021). Coronavirus perceptions and economic anxiety. *Rev Econ Stat*, 1 (17): 1-11

(۲۰۲۱) و بول^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در زمینه مقایسه نگرش‌های سیاسی پاسخ‌دهندگان در ۱۵ کشور اروپایی و دریافت حمایت عمومی از احزاب حاکم در پاسخ به سیاست‌های قرن‌تینه اشاره کرد که از جنبه‌های مختلف به توصیف وضعیت حاکم بر کشورها پس از همه‌گیری کووید ۱۹ و واکنش‌های دولت‌ها نسبت به آن از جنبه‌های حقوقی، سیاسی و اقتصادی پرداخته‌اند. با تأمل در منابع مرتبط می‌توان دریافت که اعمال سیاست‌ها نسبت به همه‌گیری کووید ۱۹ از منظرهای مختلف و بر پایه الگوهای نظری اندیشه‌ورزان مختلف، در پژوهش‌های زیادی انجام شده است، اما به طور مشخص، کاربست الگوی دولت باز برای مدیریت این همه‌گیری در ایران مشاهده نشد. به بیان دیگر، هیچ کدام به ایده اصلی و تحلیل این پژوهش به طور مستقیم اشاره نداشته‌اند.

گفتار اول. چارچوب نظری پژوهش: دولت باز

همه‌گیری کووید ۱۹ بر کشورهای مختلف به صورت‌های گوناگون اثر گذاشت. پاسخ به این بحران، چالشی بی‌سابقه برای بیش‌تر دولت‌ها ایجاد کرد. شواهد نظری و تجربی نشان می‌دهد که اعتماد به دولت و اعمال سیاست دولت باز از سوی دولت‌ها برای پیروی مردم از سیاست‌های اجتماعی در پاسخ‌های رفتاری دولت‌ها نسبت به مشکلاتی هم‌چون همه‌گیری کووید ۱۹ بسیار مهم است.^۲ از این طریق، می‌توان به درک ارتباط بین اعمال سیاست دولت باز و اعتماد شهروندان به واکنش‌های دولت نسبت به همه‌گیری پی برد. اعتماد به دولت باعث ایجاد جامعه‌پذیری خود به خودی می‌شود که رفتارهای مشارکتی، نوع‌دوستانه و فراسرزیمینی شهروندان را به دنبال دارد.^۳ شواهدی وجود دارد که اعتماد عمومی را به پیروی از دستورالعمل‌های دولت در مراحل اولیه همه‌گیری کووید ۱۹ مرتبط می‌کند.^۴ با این حال، این مطالعات عموماً به صورت کمی، داده‌های مربوط به یک کشور را بررسی کرده یا

1-Bol, D, Giani, M, Blais, A, Loewen, P.J. (2021). The effect of COVID-19 lockdowns on political support: some good news for democracy? *Eur J Polit Res*, 21 (60): 497-505

2-Lau, L. S., Samari, G., Moresky, R. T., Casey, S. E., Kachur, S. P., Roberts, L. F., & Zard, M. (2020). COVID-19 in humanitarian settings and lessons learned from past epidemics. *Nature Medicine*, 26(5), 647-648. [www.doi.org/10.1038/s41591-020-0851-2](https://doi.org/10.1038/s41591-020-0851-2)

3-Hetherington, M. J. (1998). The political relevance of political trust. *American Political Science Review*, 92 (4), 791-808. [www.doi.org/10.2307/2586304](https://doi.org/10.2307/2586304)

4-Schmelz, K. (2021). Enforcement may crowd out voluntary support for COVID-19 policies, especially where trust in government is weak and in a liberal society. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 118 (1), 201-218. [www.doi.org/10.1073/pnas.2016385118](https://doi.org/10.1073/pnas.2016385118)

به مراحل اولیه همه‌گیری و طراحی مقطعی محدود شده‌اند. آن چه می‌تواند نوآورانه باشد و نتایجی جدید به دست دهد، بررسی اعمال سیاست دولت باز به عنوان راهکاری برای مدیریت همه‌گیری کرونا در ایران است که محور این پژوهش به شمار می‌رود.

در شرایطی که دولت‌ها در سرتاسر جهان کوشیدند با شکست سیستماتیک حکومت‌داری چندسطحی، از بین منطقه‌ای گرفته تا سطوح اروپایی، ملی و محلی کنار بیایند و کمک‌های بزرگ اجتماعی و اقتصادی را در نظر بگیرند، در ایران نیز سیاست‌هایی در واکنش به همه‌گیری کرونا در نظر گرفته شد. ارزیابی و تعیین کمیت اثرات این اقدامات برای سیاست‌گذاران و دانشگاهیان، یک اولویت به شمار می‌رود؛ زیرا به تبیین استراتژی‌های واکنش در مکان‌های دیگر نسبت به چنین مشکلاتی کمک می‌کند. با توجه به شدت امواج این همه‌گیری، دولت یک سری اقدامات محدودکننده فوری برای مهار شیوع ویروس قبل از پاسخ‌های سیاستی در پیش گرفت که از آن جمله می‌توان به اجرای قوانین کلی رفتار و بهداشت، محدودیت‌های حرکتی که ظرفیت زیادی برای به تأخیر انداختن مؤثر اپیدمی‌های محلی دارند یا پیشبرد اقدامات فاصله‌گذاری اجتماعی اشاره کرد. با این حال، شرایط همه‌گیری نشان داد که هیچ دستورالعملی برای بهترین مقابله با آثار نامطلوب آن وجود ندارد، مگر این که به بینش و نگرش شهروندان توجه کند و در نتیجه به مدیریت بهتر این بیماری یاری رساند.

با وجود مسائل فراوان ناشی از همه‌گیری کووید ۱۹ که گریبان‌گیر همه کشورها شد، دولت‌ها ابتکاراتی را از طریق برنامه‌های عملیاتی دولت باز در واکنش مؤثر به آن انجام دادند. برای مثال، استونی از مؤلفه‌های دولت باز به عنوان بخشی از برنامه اقدام و مقابله با کووید ۱۹ استفاده کرد. ارمنستان برای ایجاد بستری جهت آموزش و بهبود سلامت به عموم مردم این امکان را داد که تعامل چهره به چهره داشته باشند و در عین حال، در مورد آموزش و سلامت خود، تصمیم‌های آگاهانه بگیرند. شاخص‌های دولت باز به کشورها کمک کرد تا در برابر کووید ۱۹ مقاومت کنند و انعطاف‌پذیرتر شوند. برخی کشورها به افزایش شفافیت و پاسخ‌گویی در تلاش‌های خود در برابر کووید ۱۹ اشاره می‌کنند. هدف این تعهدات، اجازه دادن به عموم مردم برای بررسی دقیق مخارج و اطلاعات مربوط به بیماری همه‌گیر و آگاه کردن آن‌هاست.

به دنبال شناسایی دو مورد کووید ۱۹ در ۳۰ بهمن در ایران، این همه‌گیری به سرعت در سراسر کشور گسترش یافت و تا ۶ فروردین، بیش از ۹۰ هزار مورد مثبت و حدود ۵۷۰۰ فوتی گزارش شد.^۱ دولت نیز راهبردها و سیاست‌های متعددی برای کنترل این همه‌گیری

1-Coronavirus statistics. Worldometers. (2020). [www.worldometers.info/coronavirus/coronavirus-age-sex-demographics]. accessed 27 Apr 2020

تدوین کرد که فاصله‌گذاری اجتماعی، ممنوعیت سفرهای غیر ضروری و تعطیلی مراکز آموزشی از آن جمله بود. به‌کارگیری رویکردهای یادشده بر کنترل همه‌گیری اثر مثبت داشت،^۱ اما چالش‌هایی جدی برای جامعه به ویژه گروه‌های فقیر و آسیب‌پذیر در پی آورد. از نظر جامعه‌شناختی، برای سنجش اثربخشی سیاست و دستور کار دولت‌ها در بحران‌ها و چالش‌های رخ داده هم‌چون همه‌گیری کووید ۱۹، انتظارات اصلی شهروندان را در این حوزه عمومی باید در نظر گرفت. حفاظت از جان شهروندان، یکی از اولین وظایف دولت‌هاست که می‌تواند انتظارات عمومی شهروندان را نیز شکل دهد. چنین انتظاراتی بر رفتار و نگرش شهروندان نسبت به خدمات عمومی اثر می‌گذارد^۲ و انتظارات شهروندان از توانمندی‌ها و سیاست‌های دولت نیز بر تصمیم‌گیری کارگزاران دولت^۳ در این راستا، تدوین سیاست‌های مؤثر، عادلانه و جامعه‌محور که شاخص‌های دولت باز را شکل می‌دهند،^۴ در کنترل و مدیریت مؤثر همه‌گیری کرونا و چالش‌هایی از این دست نقش حیاتی دارد. بنابراین، آگاهی از عملکرد سیاستگذاران در تدوین و اجرای راهبردها و برنامه‌ها اهمیت بسیار دارد و در مشارکت افراد در این فرآیند بسیار ضروری است. به دکتترین دولت باز در ایران کم‌تر توجه شده است و توجه به این مقوله به تدوین قانون خاص یا اصلاح قوانین سابق در زمینه اطلاعات قابل انتشار، شیوه انتشار و دسترسی افراد به اطلاعات نیاز دارد. این مسائل در چارچوب شفافیت و اعتماد شهروندان به سیاست‌های اعمال‌شده از سوی دولت قابل تبیین است.

شفافیت در اداره دولت نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند. دیدگاهی که در مورد شفافیت دولت در این جا قابل استفاده است، به این شرح است که نخست، اگر حکومتی، بازتر باشد، دموکراتیک‌تر خواهد شد. این فرض به فرصتی برای شهروندان برای مشارکت در تدوین سیاست‌ها و اجرای برنامه‌های دولت مربوط می‌شود. مشخص است که اگر در یک وضعیت همه‌گیری، شهروندان نخواهند در اجرای سیاست‌های دولتی مشارکت کنند، ممکن است همه آن سیاست‌ها شکست بخورد. دوم، یک دولت شفاف‌تر به شیوه‌ای مؤثرتر و کارآمدتر کار خواهد کرد و در نتیجه، دولت

1-ShahAli, S., ShahAli, S., Takamjani, IE., Shahabi, S. (2020). COVID-19 and Iranian older people: rehabilitation perspective. *Eur J Phys*, 20 (29): 1-12

2-Hjortskov, M. (2019). Citizen expectations and satisfaction over time: findings from a large sample panel survey of public school parents in Denmark. *Am Rev Public Adm*, 49 (3): 353-371. www.doi.org/10.1177/0275074018765822

3-Chamlee-Wright, E., & Storr, VH. (2010). Expectations of government's response to disaster. *Public Choice*, 144 (1-2): 253-74. www.doi.org/10.1007/s1127-009-9516-x

4-Zarei, L., Shahabi, S., Sadati, A.K. (2021). Expectations of citizens from the government in response to COVID-19 pandemic: a cross-sectional study in Iran. *BMC Public Health*, 21 (686): 1-21. www.doi.org/10.1186/s12889-02110722-y

می‌تواند خدمات بهتری به شهروندان ارائه دهد.^۱ شفافیت، مزایای عظیمی را برای حکومت به ارمغان می‌آورد. در مورد همه‌گیری کووید ۱۹، سازمان همکاری‌های اقتصادی^۲ از دولت‌های آسیب‌دیده از همه‌گیری کووید ۱۹ دعوت کرد تا برای تقویت اعتماد عمومی با یکدیگر همکاری کنند. موضوع دیگر، بی‌اعتمادی بین سیاستمداران و مردم است. اعتماد، عامل تعیین‌کننده توسعه اقتصادی و حقوقی بلندمدت در برخورد با مشکلات و چالش‌هاست.^۳ این موضوع عمدتاً به راهبردهایی اشاره دارد که مردم از سیاست‌گذاران انتظار دارند برای مدیریت مناسب مشکلات و چالش‌ها به کار بندند. این موضوع از سه بخش شامل استفاده از همه ظرفیتها، مدیریت سلامت روان و سیاست فاصله‌گذاری اجتماعی تشکیل شده است. تورم بالا و تحریم‌های شدید اقتصادی بر مردم ایران به ویژه اقشار پایین‌دست از نظر اجتماعی و اقتصادی، فشار مضاعفی وارد کرده است. در این میان، همه‌گیری کووید ۱۹ به چالشی بزرگ برای سیاست‌گذاران و مقامات تبدیل شد. موضوع اعتماد و پاسخ‌گویی از دغدغه‌های اصلی شهروندان به ویژه در زمینه مدیریت و سیاست‌گذاری در زمان بحران سلامت و مدیریت اقتصادی است. در این زمینه، بحث‌ها در مورد مدیریت صحیح شیوع بیماری، بی‌اعتمادی را در روزهای ابتدایی همه‌گیری در ایران تشدید کرد. برخی معتقدند که سیاستمداران به مشکلات مردم توجه کافی نداشتند و دولت نتوانست این مشکل را مدیریت کند.^۴ بنابراین، با توجه به شدت همه‌گیری کووید ۱۹ و نیاز مضاعف افراد به همکاری در روند کنترل آن، درک دیدگاه‌های عمومی در قالب دولت باز بسیار مهم و آموزنده است. در همین راستا، این پژوهش با هدف بررسی اعمال سیاست دولت باز و ارائه راهکارهایی برای مدیریت همه‌گیری در ایران انجام شد. امروزه، نظریه اصلی و غالب در حوزه مباحث مربوط به مبانی حقوق، نظریه «خدمات عمومی» است که از طریق نهادهای عمومی یا خصوصی زیر نظر اشخاص عمومی برای رفع نیازهای عمومی انجام می‌شوند. با توجه به اصول قانون اساسی از جمله اصول ۳، ۲۹، ۳۰ و ۴۳، این نظریه، اصلی‌ترین مبنای وجودی دستگاه اداری دولت محسوب می‌شود و تابع اصولی هم‌چون برابری، تقدّم، رایگان بودن، تداوم و سازگاری است^۵ که به طور مستقیم و غیر مستقیم در قانون اساسی اشاره شده است.

1-Creswell JW. Research Design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches. London: Sage Publications; 2014, p.54

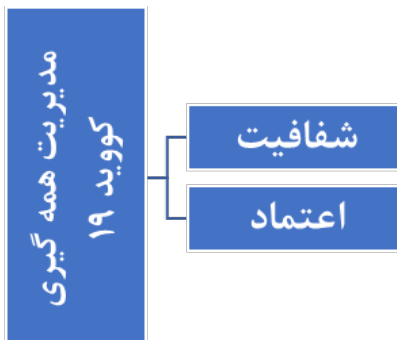
2-Economic Cooperation Organization.

3-Aassve, A., Alfani, G., Gandolfi, F., & Le Moglie, M. (2020). Epidemics and trust: The case of the Spanish Flu. DONDENA Working Paper

4-Bagheri Lankarani, et al., op.cit.: www.doi.org/10.1177/00469580211024906.

۵. رضایی‌زاده و کاظمی، پیشین.

نمودار ۱ - الگوی نظری پژوهش

یافته‌های تحقیق

گفتار دوم. تعریف دولت باز و تمایز آن از حکمرانی خوب

با توجه به نزدیکی مفهوم «دولت باز» و «حکمرانی مطلوب» با همدیگر ابتدا نیاز بود تا از تعریف دولت باز و تمایز آن از حکمرانی خوب بحث شود. دولت باز، یک دکترین حکمرانی است که بیان می‌دارد شهروندان حق دسترسی به مدارک و رویه‌های دولتی را دارند تا بتوانند بر بخش عمومی نظارت کنند.^۱ این دکترین بر مقابله با دیگر استدلال‌های دولت برای مشروعیتبخشی به محرمانگی فزاینده عملکرد دولت استوار است.^۲ در یک دولت باز، علاوه بر تضمین دسترسی شهروندان به اطلاعات، تصمیم‌گیرندگان به صورت دوره‌ای، علل تصمیم‌گیری‌های خود را بیان می‌کنند تا از این طریق، قضاوت شهروندان در خصوص تصمیم‌گیری‌هایشان و نتایج آن تسهیل گردد. چنین رویکردی موجب افزایش اعتماد عمومی به مقامات عمومی و تصمیم‌گیری آن‌ها می‌شود و سبب می‌گردد مقامات عمومی در زمان تصمیم‌گیری، اولویت را به منافع بلندمدت شهروندان دهند.

سابقه استفاده از اصطلاح «دولت باز» به ایالات متحده آمریکا پس از جنگ دوم جهانی بازمی‌گردد. در سال ۱۹۵۷، والاس پارکر^۳ در کمیته اطلاعات دولتی که کنگره ایجاد کرده بود، بیان داشت: «اصل دولت باز، به‌کارگیری حق بر دانستن است که در قانون اساسی ایالات متحده ذکر شده است.»^۴ پس از تصویب قانون آزادی اطلاعات در

1-Lathrop, Daniel; Ruma, Laurel (2010-03-11). "Open Government and Government 2.0 Online Conference., March 11". O'Reilly Conferences. Retrieved 2015-09-19

2-Doss, Eric. "Sustainable Development Goal 16". United Nations and the Rule of Law. www.un.org/ruleoflaw/ (آخرین بازدید: ۱۴۰۱/۰۱/۲۳) /sdg-16

3-Wallace Parks.

4-Yu, Harlan; Robinson, David G. (February 28, 2012). "The New Ambiguity of 'Open Government'". *UCLA L. Rev.* 59

سال ۱۹۶۶،^۱ دادگاه‌های فدرال امریکا از این اصطلاح بارها استفاده کردند و آن را تقریباً مترادف با «شفافیت دولت» یا یکی از ارکان اصلی «شفافیت دولت» به کار بردند.^۲ بررسی دقیق‌تر نشان می‌دهد که سوابق تاریخی بیش‌تری نیز در این خصوص موجود است. از جمله در قرن پنجم پیش از میلاد، مقرراتی در یونان باستان وجود داشت که طبق آن، تصمیم‌گیرندگان دولتی موظف بودند اقدامات و علل تصمیم‌های خود را به صورت سالانه منتشر کنند. در آثار فیلسوفان متقدم نیز استدلال‌های فراوانی علیه پنهان‌کاری مقامات عمومی دیده می‌شود.^۳ هم‌چنین از نظر قانون‌گذاری، دولت سوئد که در آن زمان بر فنلاند نیز حکومت می‌کرد، قانون آزادی مطبوعات را به عنوان بخشی از قانون اساسی در سال ۱۷۶۶ تصویب کرد.^۴

در تمایز دولت باز با حکمرانی خوب می‌توان بیان داشت که مفهوم «حکمرانی مطلوب یا حکمرانی خوب»^۵ اصولاً در منشور سازمان ملل متحد و حقوق بین‌الملل ایجاد شده و در سایه حمایت‌های سازمان ملل متحد پرورش یافته است.^۶ حکمرانی به معنی اداره کردن قواعد سیاسی رسمی یا غیر رسمی یک بازی است. حکمرانی به معیارهایی اشاره دارد که شامل وضع قواعد برای اعمال قدرت و حل و فصل تعارض در چارچوب آن قواعد است.^۷ حکمرانی مطلوب، حکمرانی محلی و منطقه‌ای است. شیوه حکمرانی غیر متمرکز موجب می‌شود که مردم در فرآیند تصمیم‌سازی نادیده گرفته نشوند و ارتباط بین آن‌ها و مقامات محلی به طور مستقیم و نزدیک‌تر باشد و امکان تأمین بیش‌تر نیازهای آن‌ها وجود داشته باشد.^۸ در ادامه، تمایز دکتترین دولت باز و حکمرانی خوب در قالب جدول به صورت خلاصه گزارش شده است:

1-Freedom of Information Act (FOIA) in 1966.

2-Von Dornum, Deirdre Dionysia (June 1997). "The Straight and the Crooked: Legal Accountability in Ancient Greece". Columbia Law Review. 97 (5): 1483-1518

3-Habermas, Jurgen, The Structural Transformation of the Public Sphere (1962, trans. Cambridge Massachusetts, (1989); Reinhart Koselleck, Critique and Crisis (1965, trans. Cambridge Massachusetts, 1988

4-Lamble, Stephen (February 2002). Freedom of Information, a Finnish clergyman's gift to democracy. Vol. 97. Freedom of Information Review. pp. 2-8

5-Good Governance.

6-Governance for sustainable growth and equity report of international conference, New York: UNDP, Management Development and Governance Division, Bureau for Development Policy, 1997

7-see: Mette Kjar, Anne, Governance, key concepts, Polity; 1st edition, 2004, pp 1-2 .

۸. فروغی‌نیا، حسین، علی و کیلی و فخرالدین رضی‌پور، «اثر حکمرانی مطلوب بر ترویج حقوق بشر در پرتو اهداف توسعه هزاره سازمان ملل متحد»، حقوق ملل، زمستان ۱۳۹۵، شماره ۲۴، ص ۱۸۸.

جدول ۲ - خلاصه تمایز دولت باز و حکمرانی خوب

نوع تمایز	دولت باز	حکمرانی خوب
نسبت منطقی	در زمینه تأمین دسترسی مناسب شهروندان به قوانین، مقررات و علل تصمیم‌گیری‌های دولت‌مردان	گسترده‌گی حکمرانی خوب و نسبت مطلق داشتن به دولت باز؛ دولت باز، بخشی از لوازم مورد نیاز برای برقراری حاکمیت خوب است
دسترسی به اطلاعات	رویکرد رادیکال به انتشار اطلاعات	بر حق دسترسی به اطلاعات تمرکز دارد
قانونی بودن دولت باز	اعمال برخی از قوانین موجود در زمینه حق دسترسی به اطلاعات و شفافیت در حقوق ایران	در کشورهای مختلف، قانون‌گذاران به دولت باز توجه کرده و معیارهای مشخصی برای بررسی میزان اعمال آن در نظر گرفته‌اند

منبع: سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۱ (۲۰۱۷)

گفتار سوم. عملکرد دولت ایران در مدیریت همه‌گیری کووید ۱۹ بر مبنای شاخص‌های دولت باز: شفافیت و اعتماد

تا پیش از شیوع کرونا، اقدامات متعدد قانونی و قضایی به منظور افزایش شفافیت در ایران صورت گرفته بود که تصویب قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (۱۳۸۷) و آیین‌نامه‌های اجرایی آن، تدوین شیوه‌نامه‌های متعدد در زمینه دسترسی به اطلاعات^۲ و

۱. برای مثال، دولت هلند در سال ۲۰۱۷ قانون دولت باز (Open overheid in actie) را تصویب کرد. دولت امریکا نیز پس از سخنرانی باراک اوباما در سال ۲۰۰۹ در مورد دولت باز و لزوم اعمال آن، مقررات متعددی را در این زمینه پیش‌بینی کرد:

OECD (2017). OECD Public Governance Reviews towards an Open Government in Kazakhstan. Paris: OECD Publishing. p. 57

۲. شیوه‌نامه انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مجوزهای دولتی ۱۳۹۸، شیوه‌نامه انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مجوزهای دولتی و مجوزهای مؤسسات خصوصی ارائه‌دهنده خدمات عمومی، شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اطلاعات مربوط به حریم خصوصی از اطلاعات عمومی ۱۳۹۷، موضوع مواد ۱۴ و ۱۵ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، شیوه‌نامه دسترسی آزاد به اسناد و مکاتبات اداری ۱۳۸۷، موضوع بند «ج» ماده ۱ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۷، شیوه‌نامه انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات «تشکل‌های مردم نهاد» ۱۳۹۸، مصوب پانزدهمین جلسه کمیسیون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، شیوه‌نامه انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات «بناگاه‌های اقتصادی عمومی» ۱۳۹۸، مصوب پانزدهمین جلسه کمیسیون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، شیوه‌نامه دسترسی آزاد به اطلاعات مؤسسات خصوصی ارائه‌دهنده خدمات عمومی ۱۳۹۸، شیوه‌نامه انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات متضمن حق و تکلیف برای مردم ۱۳۹۹، شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اسرار دولتی از اطلاعات عمومی ۱۳۹۹، شیوه‌نامه رفع اختلاف در چگونگی ارائه اطلاعات.

مجموعه مقررات مربوط به بورس و فرابورس از آن جمله است. با وجود رویکرد قانونی به لزوم انتشار اطلاعات و تأکید اصل ۷۹ قانون اساسی بر خلاف اصل بودن اعمال محدودیت ضروری و موقت بودن چنین اقداماتی و همچنین نیاز به مجوز مجلس شورای اسلامی^۱، ایران جایگاه مناسبی در شاخص‌های شفافیت بین‌المللی ندارد^۲ و در فهرست‌های منتشرشده همواره در قعر فهرست جای دارد. این مسئله نشان می‌دهد همه‌گیری کرونا در ایران در وضعیت ناشفاف بودن دولت آغاز شده است.

پس از اذعان دولت به ورود کرونا به کشور، اقداماتی در زمینه ایجاد شفافیت در مدیریت همه‌گیری کرونا صورت گرفت که مهم‌ترین آن، ایجاد ستاد ملی مبارزه با کرونا بود. ایجاد ستاد ملی کرونا در چهارم اسفند ۱۳۹۸، گامی بود در راستای تجمیع اقدامات در یک نهاد و حرکت هماهنگ و واحد برای سیاست‌گذاری و اطلاع‌رسانی که بسیاری از وزیران و رؤسای سازمان‌های دولتی به دبیری وزیر بهداشت در آن حضور داشتند.^۳ ایجاد این ستاد و تعیین وظایف آن، شکلی آرمانی از وفاق ارگان‌های دولتی برای مقابله با همه‌گیری را نشان می‌دهد. با این حال، اقدامات متعددی صورت گرفت که با ایده تشکیل ستاد و وظایف آن تعارض داشت. مسئله نخست، ادامه پرواز و تبادلات ایران و چین با وجود شیوع گسترده کرونا در چین و برگزاری نمایشگاه‌هایی با حضور شهروندان چینی در نقاط مختلف ایران تا پایان بهمن ۱۳۹۸ بود.^۴ این در حالی بود که افکار عمومی به صورت‌های مختلف، نگرانی خود را از ادامه یافتن این رویکرد دولت بیان کرده بود. مسئله دیگر، اصرار به برگزاری راه‌پیمایی ۲۲ بهمن

۱. طبق اصل ۷۹ قانون اساسی: «برقراری حکومت نظامی ممنوع است. در حالت جنگ و شرایط اضطراری نظیر آن، دولت حق دارد با تصویب مجلس شورای اسلامی موقتاً محدودیت‌های ضروری را برقرار نماید، ولی مدت آن به هر حال نمی‌تواند بیش از سی روز باشد و در صورتی که ضرورت هم‌چنان باقی باشد، دولت موظف است مجدداً از مجلس کسب مجوز کند».

۲. برای مثال، در سال ۲۰۲۱ ایران در رتبه ۱۵۰ از میان ۱۸۰ کشور در شاخص ادراک فساد قرار داشته است:

www.transparency.org/research/cpi/overview

شاخص ادراک از فساد (به انگلیسی: Corruption Perceptions Index)، شاخصی است که رتبه فساد در بخش عمومی یک کشور را در میان کشورهای جهان نشان می‌دهد. سازمان شفافیت بین‌الملل با استفاده از شاخص ادراک فساد، کشورها را برحسب میزان فساد موجود در میان مقامات دولتی و سیاستمداران شان رتبه‌بندی می‌کند.

۳. برای مشاهده جایگاه قانونی این شورا نک: خلیلی شجاعی، فریور و علی‌رضا عنابی، «جایگاه و اعتبار مصوبات ستاد ملی مبارزه با کرونا در سیستم حقوقی ایران»، علم و وکالت، پاییز ۱۳۹۸، سال دوم، شماره ۳، صص ۲۱۵-۲۱۸.

۴. رضایی مقدم، روح‌الله، «با وجود مصوبه تعلیق چرا پروازهای چین به ایران هنوز ادامه دارد؟»، خبرگزاری ایسنا، سه‌شنبه ۱۵ بهمن ۱۳۹۸، کد خبر: ۹۸۱۱۱۵۱۰۳۹۶. قابل دسترس در www.isna.ir/news در ۹۸۱۱۱۵۱۰۳۹۶/۹۸۱۱۱۵۱۰۳۹۶-چرا-پروازهای-چین-به-ایران-هنوز-ادامه-دارد (آخرین بازدید: ۱۴۰۱/۰۵/۲۳).

و انتخابات ۲ اسفند با وجود شایعه و گزارش‌هایی از شیوع کرونا در ایران بود. این مسئله در حالی اتفاق افتاد که برگزاری انتخابات به صورت الکترونیک در زمانی دیگر امکان‌پذیر بود.^۱ تکذیب شناسایی و شیوع کرونا در ایران به دست مقامات رسمی و رسانه‌های دولتی^۲ از دیگر مسائلی بود که ناشفاف بودن مقامات و مسئولان دولتی را نشان می‌داد. این در حالی است که اگر دولت‌ها اطلاعات خود را به روشی روشن با شهروندان به اشتراک نگذارند، اعتماد بین جامعه و دولت از بین خواهد رفت و در نتیجه، پیروی از دستورالعمل‌های بهداشت عمومی و دیگر اقدامات برای جلوگیری از گسترش بیماری‌ها را تضعیف می‌کند. این رویکرد مبتنی بر شفاف نبودن در همه‌گیری کووید ۱۹ نیز ادامه یافت و خود را در قالب وعده‌های تحقق‌نیافته برای ساخت واکسن، حمایت مالی از اقل‌شمار ضعیف در زمان قرن‌تینه و تعارض‌ها در ارائه آمار نشان داد.

اعتماد به مقامات در مرحله اولیه همه‌گیری کووید ۱۹ یک نگرانی عمده بود. این اولین بیماری همه‌گیر در قرن بیست و یکم بود و خیلی زودتر از بسیاری از کشورهای دیگر به ایران رسید. مطالبات مردم از مسئولان این بود که اطلاعات صحیحی در مورد ویروس، راه‌های انتشار و منابع و اقدامات پیش‌گیرانه ارائه کنند، در حالی که بیش‌تر اطلاعات در ابتدای شیوع بیماری همه‌گیر مشخص نبود. در استراتژی ارتباط ریسک، اطلاعات دقیق باید به موقع ارائه شود. مدیر کل سازمان بهداشت جهانی، دکتر تدروس آدهانوم در کنفرانس امنیتی مونیخ (۱۵ فوریه ۲۰۲۰) اعلام کرد که «ما به طور هم‌زمان با همه‌گیری کووید ۱۹ مبارزه نمی‌کنیم. ما هم‌چنین با یک «اینفودمی» دست و پنجه نرم می‌کنیم که می‌تواند یک مشکل جدی در سلامت عمومی باشد.»^۳ انتشار اطلاعات در مورد این همه‌گیری در رسانه‌های مجازی و غیر ملی به کاهش اعتماد مردم در خصوص اخبار رسمی و اتکا نیافتن مردم به اخبار رسمی وزارت بهداشت ایران منجر شد.^۴ مدتی طول کشید تا گفت‌وگو بین

۱. برای مثال، در مورد شرکت‌های تجاری به سرعت و در یک بازه زمانی ۳ ماهه، برگزاری جلسات به صورت الکترونیک برای همه شرکت‌ها الزامی شد. سلطانی، محمد، نیکا باغستانی و فایزه‌سادات بهشتی‌روی، «تأثیر ویروس کرونا بر نحوه برگزاری مجامع عمومی شرکت‌ها با تکیه بر استفاده از ابزارهای الکترونیکی»، مجله تحقیقات حقوقی، تابستان ۱۳۹۹، دوره بیست و سوم، شماره ۹۰، صص ۲۲۹-۳۵۷.

۲. این در حالی است که منابع غیر رسمی از اواسط دی با انتشار مستندات، مدعی ورود کرونا به کشور بودند: مصطفی‌نژاد، سمیرا، «یک سال با کرونا»، روزنامه همشهری، چهارشنبه ۲۹ بهمن ۱۳۹۹، کد مطلب: ۱۲۴۶۴۹، قابل دسترسی در: www.newspaper.hamshahrionline.ir/id/۱۲۴۶۴۹/یک٪/E۲٪/A۰٪/۸C٪-سال-کرونا.html (آخرین بازدید: ۱۴۰۱/۰۵/۲۳).

3-Ahmed, W., Bath, PA., Sbaffi, L., & Demartini, G. (2018). Moral panic through the lens of Twitter: an analysis of infectious disease outbreaks. Paper presented at: Proceedings of the 9th International Conference on Social Media and Society; Copenhagen, Denmark, 18-20 July 2018. New York, NY

4-Bagheri Lankarani, et al., op.cit., pp. 1-24: www.doi.org/10.1177/00469580211024906.

دولت و جامعه و سازمان‌های مردم‌دولتی برقرار شود و جامعه از برنامه کاهش بیماری با قرنطینه و فاصله‌گذاری فیزیکی حمایت کرد.

رویکرد چند بعدی، توجه به سلامت روان مردم و تأکید بر رعایت فاصله‌گذاری فیزیکی، ارتباط خوب و اطلاع‌رسانی به‌موقع به مردم در کنار مدیریت صحیح اطلاعات نادرست، خواسته‌های شهروندان از مسئولان بود. شهروندان با شایعاتی در مورد همه‌گیری کووید ۱۹ در کانال‌های اطلاعاتی مواجه شده بودند و معمولاً اطلاعاتی را می‌دیدند که بر تعاملات دولت و جامعه اثر می‌گذاشت. این امر سبب اختلال در کسب آگاهی شهروندان می‌شد. این در حالی است که ارائه اطلاعات دقیق و به‌موقع به مردم، اعتماد ایجاد می‌کند و چارچوبی برای مشارکت جامعه می‌سازد.

گفتار چهارم. چالش‌های دولت باز: تطبیق با قوانین ایران

شاخص‌های دولت باز عمدتاً حول محور حمایت از اسرار دولتی، حمایت از سلامتی، حمایت از اطلاعات تجاری و حمایت از امنیت عمومی می‌چرخند. در ادامه با استناد به برخی قوانین موجود در این زمینه بحث می‌کنیم.

بند اول. حمایت از اسرار دولتی

در حقوق ایران، قانون مادر در مورد اسرار دولتی وجود ندارد، بلکه قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سرّی دولتی، مصوب ۱۳۵۳ ایرادهای متعددی دارد. در ماده ۱ این قانون، تنها اسناد دولتی تعریف شده است. در واقع، اسناد دولتی، جزئی از اطلاعاتی است که می‌توان آن‌ها را در قالب اسرار دولتی طبقه‌بندی کرد و اطلاعات خاص و قلمرو محدودی از اطلاعات را در بر می‌گیرد. این در حالی است که در ماده ۱۳ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات این گونه آمده است: «در صورتی که درخواست متقاضی به اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی شده (اسرار دولتی) مربوط باشد، مؤسسات عمومی باید از در اختیار قرار دادن آن‌ها امتناع کنند. دسترسی به اطلاعات طبقه‌بندی شده تابع قوانین و مقررات خاص خواهد بود».

در این قانون، اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی شده، مساوی اسرار دولتی در نظر گرفته شده‌اند، در حالی که سند تنها جزئی از اسرار است و اسرار دولتی به تمامی اطلاعاتی اطلاق

۱. به عنوان نمونه در قضیه Ng Yuen Shiu (۱۹۸۳) با این که وضعیت یک مهاجر غیر قانونی، هیچ حق قانونی برای اعتراض به خودداری مقامات هنگ کنگ از دادن امکان استماع به او نمی‌بخشید، اما به دلیل اطمینان‌بخشی قبلی دولت که مهاجران غیرقانونی از چنین امکانی برخوردار خواهند بود، دادگاه، انتظار مشروع شکلی مدعی را پذیرفت.

می‌شود که به صورت مکتوب یا شفاهی، به صورت سند، عکس، نقشه، کلیشه، فیلم، میکروفیلم، نوار ضبط‌صوت، لوح فشرده و امثال آن‌ها موجود است و افشای آن‌ها مغایر با مصالح دولت یا کشور یا مصالح خاص اداری است.

در شیوه‌نامه «تشخیص و تفکیک اسرار دولتی از اطلاعات عمومی» (۱۳۹۹)^۱ به ملاک تشخیص اسرار دولتی اشاره نشده و تنها به قوانین یادشده در بند اول آن^۲ ارجاع داده شده است. مشخص است که دایره شمول وسیع آن، راه را برای اعمال نظر شخصی افراد باز نگاه می‌دارد.^۳

به طور کلی، با وجود زمینه‌های مناسب برای حمایت و اعمال حق دسترسی به اطلاعات و ایجاد شفافیت در مبنای فکری نظام جمهوری اسلامی و قوانین و مقررات آن، اجرای ناصحیح قوانین، نبود نظارت دقیق، فرهنگ اسرارگرایی کارمندان و مقامات و اقدامات سلیقه‌ای، مانع دسترسی مطلوب مردم به اطلاعات شده است.^۴ در حال حاضر، حتی کم‌اهمیت‌ترین اطلاعات را هم می‌توان با مهر «محرمانه»، طبقه‌بندی و از دسترس شهروندان خارج کرد. در ماده ۴ آیین‌نامه، تغییر طبقه اسرار دولتی یا خروج آن‌ها از طبقه‌بندی را به دستورالعملی واگذار کرده است که هر یک از سازمان‌ها باید به مقتضای وظایف و طبیعت کار خود تهیه کنند. این در حالی است که طبق اصول و موازین، برخی از اطلاعات که به عنوان اسرار دولتی طبقه‌بندی شده‌اند، باید پس از انقضای مدت پیش‌بینی شده در قانون، خود به خود از طبقه‌بندی خارج شوند و سازمان‌های دولتی نیز مکلفند آن‌ها را از طبقه‌بندی خارج کنند.^۵

۱. توسط کمیسیون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات تصویب‌شده، در تاریخ ۳۰/۱/۱۳۹۹ به تأیید رئیس جمهوری رسید و برای اجرا ابلاغ شد.

۲. این قوانین عبارتند از: قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سرّی دولتی (۱۳۵۳)، آیین‌نامه طرز نگاه‌داری اسناد سرّی و محرمانه دولتی و طبقه‌بندی و نحوه مشخص نمودن نوع اسناد و اطلاعات (۱۳۵۴)، قانون انتشار اسناد طبقه‌بندی‌شده وزارت امور خارجه (۱۳۶۳) و آیین‌نامه‌های اجرایی آن، مصوبات شورای عالی نظارت بر تدوین و نشر اسناد مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه، قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (۱۳۸۷)، قانون آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۲) با اصلاحات بعدی برای ارائه اطلاعات طبقه‌بندی‌شده به دادگاه، سایر قوانین و مقررات مرتبط، قوانین و مقررات مربوط به طبقه‌بندی اسناد مؤسسات خصوصی ارائه‌دهنده خدمات عمومی.

۳. هر چند مواد بعدی، مصداق‌هایی را بیان می‌کند که طبقه‌بندی آن‌ها جایز نیست، مصادیق آن همانی است که عیناً در قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ذکر شده است که عبارت است از: اطلاعات موجد حق و تکلیف عمومی (تبصره ماده ۵ و ماده ۱۱)؛ اطلاعات راجع به وجود یا بروز خطرات زیست‌محیطی (تبصره ۱ ماده ۱۷)؛ اطلاعات راجع به وجود یا بروز تهدید سلامت عمومی (تبصره ۱ ماده ۱۷).

۴. بابازاده مقدم، حامد، «بررسی حق دسترسی به اطلاعات در ایران با تأکید بر مصوبات شورای اروپا»، علوم خبری، اسفند ۱۳۹۲، شماره ۸، صص ۱۴۰-۱۴۴.

۵. همان.

بند دوم. حمایت از سلامتی

سلامتی به معنی وضعیت متعادل و متعارف جسمی و روانی یک فرد یا گروهی از افراد است. سلامتی زمانی تهدید می‌شود که افشای اطلاعات به یک متقاضی بتواند ضربه و فشاری شدید بر ذهن یا جسم متقاضی یا شخص دیگر وارد کند.^۱ برای اجتناب از آثار سوء آزادی اطلاعات بر سلامتی افراد، در ماده ۱۶ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات چنین آمده است: «در صورتی که برای مؤسسات مشمول این قانون با مستندات قانونی محرز باشد که در اختیار قرار دادن اطلاعات درخواست‌شده، جان یا سلامت افراد را به خطر می‌اندازد... باید از در اختیار قرار دادن اطلاعات امتناع کند».

همواره فرض بر این است که هیچ فردی در صدد آسیب‌رسانی به خود یا سلامتی خود نیست. بنابراین، دسترسی به اطلاعاتی که چنین پی‌آمدهایی دارد، به نحو ضمنی از قلمرو درخواست‌های دسترسی خارج است.

بند سوم. حمایت از اطلاعات تجاری

قانون‌گذار در ماده ۱۶ قانون آزادی اطلاعات، از دسترسی شهروندان به اطلاعات تجاری که دسترسی به آن‌ها منجر به وارد شدن خسارت مالی یا تجاری به اشخاص می‌شود، جلوگیری کرده است. از لحاظ تجاری، اطلاعات به سه دسته تقسیم می‌شوند:

۱. اطلاعات کم‌اهمیت؛

۲. اطلاعات مبهم و پیچیده؛

۳. اطلاعات قابل انتقال.

اطلاعات کم‌اهمیت و مبهم و پیچیده نمی‌توانند از زمره مصادیق اطلاعات مندرج در ماده باشند؛ چون این دسته از اطلاعات به فرد، صلاحیت و قدرت تشخیص و اقدام نمی‌دهند و فرد را برای انجام عملیات مالی توانا نمی‌سازند. این ماده تنها اطلاعات قابل انتقال را پوشش می‌دهد.^۲ اطلاعات قابل انتقال عموماً دارای ارزش اقتصادی هستند؛ یعنی داشتن و نداشتن این اطلاعات بر منفعتی که عاید دارنده آن می‌شود، اثر می‌گذارد؛ نبودن آن‌ها منافع شخص را کاهش می‌دهد و بودنشان، منافع وی را افزایش می‌دهند. به آسانی در دسترس نیستند و برای دسترسی به آن‌ها، نیازمند تخصص فنی و بودجه مالی هستیم. ناشناخته هستند و عموماً با یک سرّی تدبیر حفاظتی نگه‌داری می‌شوند.

۱. انصاری، باقر، آزادی اطلاعات، تهران: دادگستر، ۱۳۸۷، ص ۱۴.

۲. مشابه این رویکرد در حقوق دیگر کشورها نیز موجود است. شاکری، زهرا، «خوانشی بر تحدید قلمرو حقوق اسرار تجاری؛ با نگاهی به دفاعیات خوانندگان دعاوی نقض»، شهرپور ۱۳۹۴، دوره هجدهم، شماره ۷۰، ص ۲۰۷.

بند چهارم. حمایت از امنیت عمومی

در پذیرش امنیت عمومی یا ملی به عنوان یک محدودیت خاص، همواره این خطر نهفته است که حکومت‌ها بنا بر سلیقه خود از آنچه هدف مشروع امنیت ملی می‌انگارند، فراتر بروند و آزادی‌های ملت را سلب کنند. این در حالی است که حتی اگر افشای اطلاعات احتمالاً به یک مصلحت مشروع آسیب برساند، باز هم باید بتوان آن اطلاعات را افشا کرد، مگر آن‌که آسیبی که به دلیل افشای اطلاعات متوجه منافع جامعه می‌شود، بیش از منفعت عموم در دسترسی به اطلاعات باشد.^۱ بر اساس ماده ۸ اصول ژوهانسبورگ، صرف انتشار فعالیت‌هایی که ممکن است امنیت ملی را تهدید کند، نمی‌تواند مانعی برای محدود کردن حقوق و آزادی‌ها شود و همچنین نمی‌توان به این دلایل که صرفاً اطلاعات انتشار یافته، اسرار یا مدارک سازمانی را فاش می‌سازد و ممکن است امنیت ملی را تهدید کند یا مصلحت ملی چنین ایجاب می‌کند، به مجازات خاطی پرداخت.^۲

به تهدید علیه ماهیت استقلال و اساس یک کشور، تهدید علیه امنیت ملی گفته می‌شود. تهدید علیه امنیت ملی، مهم‌ترین و حساس‌ترین تهدید است. در ایران به طور ضمنی در ماده ۴۹۸ قانون مجازات اسلامی آمده است که شهروندان باید چارچوب امنیت ملی را تشخیص دهند و علیه آن اقدام نکنند. در غیر این صورت، با ضمانت اجرای کیفری مواجه می‌شوند.^۳ ماده ۱۷ از قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات این گونه مقرر کرده است: «مؤسسات مشمول این قانون مکلفند در مواردی که ارائه اطلاعات درخواست شده به (امنیت و آسایش عمومی؛ پیش‌گیری از جرایم یا کشف آن‌ها یا تعقیب مجرمین؛ ممیزی مالیات یا عوارض قانونی یا وصول آن‌ها و اعمال نظارت بر مهاجرت به کشور) لطمه وارد می‌نماید، از دادن آن‌ها خودداری کنند.» تبصره نخست همین ماده می‌گوید: «موضوع مواد ۱۳ الی ۱۷ شامل اطلاعات راجع به وجود یا بروز خطرات زیست‌محیطی نمی‌گردد؛ چون این اطلاعات دارای نفع عمومی هستند و این نفع بر عدم ارائه اطلاعات رجحان دارد.

همان‌طور که مشخص است، ممکن است برخی، اطلاعات مربوط به کووید ۱۹ را اطلاعات مربوط به امنیت عمومی، اسرار دولتی یا حمایت از سلامتی بدانند و از این نظر،

۱. انصاری، باقر، «مفهوم، مبانی و لوازم آزادی اطلاعات»، فصل‌نامه نامه مفید، شهریور ۱۳۸۶، شماره ۶۱، ص ۶۲؛ عبدالملکی، سینا، «تأثیر متقابل حقوق شهروندی و نظم و امنیت عمومی بر یکدیگر»، مطالعات حقوق شهروندی، زمستان ۱۳۹۹، شماره ۱۷، ص ۵۸۸.

۲. کولیور، ساندارا، «آزادی، حق و امنیت»، ترجمه: علی‌اکبر آقایی، مطالعات راهبردی، زمستان ۱۳۷۹، شماره ۱۰، ص ۱۸۰.

۳. انصاری، پیشین، ص ۶۲.

شفافیت در این راستا را امری نادرست تلقی کنند. مسئله مهمی که باید به آن توجه کرد، این است که مدیریت یک همه‌گیری بدون همکاری همه شهروندان امکان‌پذیر نیست و اصولاً نمی‌توان تصور کرد که بدون اطلاع‌رسانی در این زمینه و آشنایی شهروندان با ابعاد مسئله بتوان آن را مدیریت کرد. باید پذیرفت در مواردی از این دست، شفاف‌سازی نکردن در ارائه اطلاعات و آمار موجب افزایش تلفات و دوام یافتن بیش‌تر همه‌گیری می‌شود.

گفتار پنجم. اعمال دکترین دولت باز در زمان همه‌گیری در ایران: حق دسترسی به اطلاعات در زمان همه‌گیری کووید ۱۹

در سال ۲۰۲۲، از میان ۱۴۰ کشور بررسی‌شده از نظر اعمال سیاست‌های دولت باز، ایران در رتبه ۱۳۸ جهانی و در رتبه ۷ در میان ۸ کشور منطقه خاورمیانه بود.^۱ این رتبه‌بندی به خوبی نشان‌دهنده عمق مشکلات موجود در ایران است. یکی از مهم‌ترین علل تضييع حق دسترسی به اطلاعات شهروندان، شیوه تفکیک این اطلاعات است که در آن، بسیاری از اطلاعات قابل انتشار، محرمانه تلقی می‌شوند و در نتیجه و با استناد به قوانین موجود، افشا نمی‌شوند. سابق بر این، حاکمیت اطلاعات^۲ بیش‌تر به بخش خصوصی، شیوه ارائه خدمات عمومی از طریق دولت الکترونیک یا تمرکز بر استفاده از فناوری اطلاعات مربوط می‌شد،^۳ اما امروز دیگر نمی‌توان از این دیدگاه پشتیبانی کرد.^۴ در زمینه شفافیت، مدیریت و سازمان‌دهی مؤثر اطلاعات، اگر اطلاعات و داده‌ها به خوبی مدیریت و سازمان‌دهی شوند، بازیابی آن‌ها برای اهداف حاکمیتی و انطباق اطلاعات آسان‌تر است.^۵

اولین مسئله برای برون‌رفت از وضعیت نامناسب فعلی، تبیین دقیق مصادیق اسناد محرمانه است تا موضوع به دلخواه کارمندان و مدیران درنیاید. پس از آن، مهم‌ترین راهکار موجود در زمینه افزایش شفافیت و ایجاد اعتماد، ارتقای فرهنگ سازمانی در خصوص لزوم

۱. برای مشاهده رتبه‌بندی در وبسایت پروژه عدالت جهانی:

www.worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2022/Open%20Government (آخرین بازدید: ۱۴۰۱/۰۹/۲۲)

2-Information governance .

3-Jannah LM, Sipahutar MY, Hariyati D. Public Information Disclosure: Mapping the Understanding of Multiple Actors in Corruption-Prone Indonesian Province. Policy & Governance Review. 2020;4(3): p. 174

4-Halim NA, Yusof ZM, Zin NAM. The Requirement for Information Governance Policy Framework in Malaysian Public Agencies. International Journal of Engineering and Technology. 2018 Oct;7(4): pp. 235–9

5-Ibad S, Lolita YW. Development and Urgency of Public Services through e-Government in the Middle of Pandemi Covid-19. Journal of Public Administration and Governance. 2020 Dec 2;10(4): pp. 266–71

افشای اطلاعات است که ناکامی در آن تاکنون موجب ناکام ماندن قوانین افشای اطلاعات در ایران شده است. این مسئله در زمان همه‌گیری کرونا، مشکلات فراوانی پدید آورد که اعلام نشدن برخی آمارها در مورد مبتلایان و کشته‌شدگان، اعلام آمارهای متناقض از مراجع رسمی داخلی و تفاوت آمارهای مراجع داخلی و خارجی از آن جمله است.

اگر داده‌های مربوط به کرونا در دسترس عموم قرار می‌گرفتند، افکار عمومی می‌توانست درست‌تر تصمیم‌گیری کند و میزان همراهی مردم با سیاست‌های دولت افزایش پیدا می‌کرد. مراجع رسمی در دوره ابتدایی گسترش بیماری که نقش مهمی در کنترل آن داشتند، ابتدا به سیاست انکار روی آوردند و در ادامه، سیاست دست‌کاری در آمارها و گزارش‌ها را در پیش گرفتند. این در حالی است که رهنمودهای مربوط به اعمال سیاست دولت باز در زمان همه‌گیری بر لزوم انتشار به‌موقع، شفاف و در دسترس اطلاعات تأکید دارند^۱ و یکی از نتایج اعمال سیاست‌های دولت باز، افزایش اعتماد عمومی و همراهی شهروندان با سیاست‌های دولت در زمان همه‌گیری است. بدیهی است در پی اعمال چنین سیاستی، شهروندان نیز از هر فرصتی برای نقض مقررات مربوط به کرونا استفاده کردند.

این مسئله نشان می‌دهد که میان رویکرد دولت ایران در زمان همه‌گیری با رویکرد دولت‌هایی که سیاست دولت باز را اعمال می‌کنند، چه قدر فاصله وجود دارد. قطعاً حل این مسئله، نیازمند اصلاح قوانین موجود است تا علاوه بر تبیین دقیق‌تر اسناد قابل انتشار، اصل را بر لزوم انتشار تمامی اطلاعات، مگر در موارد مصرح قانونی گذارد. علاوه بر این، لازم است با اعمال ضمانت‌های اجرایی مناسب‌تر، از مقاومت کارکنان ادارات در انتشار اطلاعات کاست که این رویکرد با اعمال نظارت قضایی مناسب تکمیل می‌شود.

میزان نارضایتی شهروندان از شیوه پاسخ‌گویی اشخاص و مؤسسات دولتی به درخواست‌های ایشان بسیار بالاست. برای مشاهده میزان این نارضایتی می‌توان به نظرسنجی آن‌لاین موجود در وبسایت سامانه ملی دسترسی و انتشار اطلاعات مراجعه کرد که در بیش‌تر موارد، حدود یک‌سوم شهروندان از پاسخ‌ها، راضی و یک‌سوم، ناراضی‌اند و یک‌سوم آخر اصولاً پاسخ را بی‌ربط دانسته‌اند.^۲ بدیهی است تنها برخی از افراد، فرآیند طرح شکایت در سامانه، سازمان و سپس دادگاه را پی‌گیری کرده‌اند و مشخص است که امکان استفاده از بسیاری از اطلاعات پس از مدت زمان مربوط به رسیدگی در سازمان یادشده و دادگاه‌ها ممکن نخواهد بود؛ چون گذر زمان، ارزش اطلاعات را از بین خواهد برد.

1- OGP (2020), A Guide to Open Government and the Coronavirus, www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2020/06/OGP-Guide-to-Open-Gov-and-Coronavirus.pdf. (last visit 23/11/2022)

۲. سامانه ملی دسترسی و انتشار اطلاعات، قابل دسترس در:

www.iranfoia.ir/web/guest/citizensatisfaction (آخرین بازدید: ۱۴۰۱/۰۹/۲۲)

این مسئله در زمان همه‌گیری کووید ۱۹ اهمیت دوچندانی داشت؛ چون تأخیر در ارائه اطلاعات در زمینه بیماری می‌توانست فاجعه‌ای در سطح ملی و بین‌المللی ایجاد کند. در چنین وضعیتی، حتی اگر شهروندان از طریق سامانه‌های موجود، دسترسی به اطلاعات موجود را درخواست می‌کردند یا در این زمینه، سؤال یا شکایت طرح می‌کردند، مشخص است که ارائه اطلاعات یادشده در روزها و هفته‌های بعد، هیچ تأثیری بر کاهش مرگ و میر شهروندان نمی‌گذاشت. این در حالی است که یکی از شاخص‌های مهم در اعمال سیاست‌های دولت باز، لزوم انتشار به‌موقع اطلاعات است.^۱ همین مسئله نشان می‌دهد که نظارت مؤثر اداری بر دسترسی شهروندان به اطلاعات در زمان همه‌گیری تا چه حد اهمیت دارد.

۱. رهنورد، فرج‌الله و نوشین مؤمن کاشانی، «مفهوم دولت باز و داده باز و نقش آن در تحول نظام اداری»، مجله تحول اداری، پاییز ۱۳۹۷، شماره ۵۶، ص ۱۹.

نتیجه‌گیری

با بررسی اعمال سیاست دولت باز و راهکارهای مدیریت همه‌گیری در ایران (بررسی موردی کووید ۱۹) مشخص شد که استفاده از ظرفیت‌های دولت باز، راهکاری مناسب برای افزایش مقبولیت دولت‌ها و افزایش مشارکت شهروندان در سیاست‌های اعمالی دولت‌هاست. میزان مشارکت شهروندان نیز در موفق شدن یا نشدن این سیاست‌ها نقشی تعیین‌کننده دارد. با شروع همه‌گیری کووید ۱۹، دولت‌ها در سراسر جهان، سیاست‌های گوناگونی را برای مدیریت آن در پیش گرفتند. طبیعی است که هر گونه تصمیم‌گیری سیاستی شامل عدم قطعیت است؛ چون بیش‌تر اطلاعات، نامشخص است. این در حالی است که درک اطلاعات مرتبط با سلامتی بسیار مهم است.

گسترش اطلاعات در بین شهروندان، اقدام سیاستی است و گروه‌های ذی‌نفع، سیاستگذاران، اتاق‌های فکر، رهبران منتخب و افراد بسیج‌شده در دولت می‌توانند آن را مدیریت کنند. این در حالی است که ابهام، درهم‌تنیدگی و نابسامانی زیادی در سطح جهان و ایران در انتشار اطلاعات مربوط به همه‌گیری کووید ۱۹ وجود داشت. خواسته‌های شهروندان، بسیار بالاتر از ظرفیت‌های دولت در مقابله با همه‌گیری کووید ۱۹ بود. یکی از بهترین راه‌ها برای پاسخ‌گویی به این خواسته‌ها، در پیش گرفتن یک استراتژی ارتباطی مناسب در چارچوب شاخص‌های دولت باز (شفافیت و اعتماد) است.

این مطالعه نشان داد که در مورد سیاست‌های دولت ایران در چارچوب شفافیت و اعتماد، ابهام‌ها و پرسش‌های فراوان وجود دارد و ایران در خصوص شفافیت اطلاعات و اعمال دکترین دولت باز در جهان، رتبه مناسبی ندارد. این مسئله در مرحله اول، ناشی از تفکیک نشدن مناسب اطلاعات قابل انتشار و انتشارناپذیر است که نیازمند اصلاح قانون است. در مرحله بعدی، ضعف در سیستم‌های نظارتی بر دسترسی به اطلاعات موجب می‌شود ادارات و مدیران و کارمندان آن به انتشار مناسب اطلاعات تمایلی نداشته باشند. اصلاح این مشکل، نیازمند اصلاح قوانین و تدوین شیوه‌های قضایی سریع برای رسیدگی به شکایت‌ها در این مورد است. علاوه بر این، لازم است تا به منظور تضمین دسترسی مناسب شهروندان به اطلاعات، به جای اعمال رویکرد حق بر دانستن، رویکرد حداکثری دولت باز اعمال شود که طبق آن، اصل بر افشای اطلاعات بدون نیاز به درخواست شهروندان است و در اعمال سازوکارهای نظارتی و اجرای سیاست دولت باز نقش مهمی دارد.

فهرست منابع

۱. فارسی

الف) کتاب

۱. انصاری، باقر، آزادی اطلاعات، تهران: دادگستر، ۱۳۸۷.

ب) مقاله

۱. انصاری، باقر، «مفهوم، مبانی و لوازم آزادی اطلاعات»، فصل‌نامه نامه مفید، شهریور ۱۳۸۶، شماره ۶۱، صص ۱۳۷-۱۵۸.
۲. بابازاده مقدم، حامد، «بررسی حق دسترسی به اطلاعات در ایران با تأکید بر مصوبات شورای اروپا»، علوم خبری، اسفند ۱۳۹۲، شماره ۸، صص ۱۱۹-۱۶۰.
۳. خلیلی شجاعی، فریور و علی‌رضا عنابی، «جایگاه و اعتبار مصوبات ستاد ملی مبارزه با کرونا در سیستم حقوقی ایران»، علم و وکالت، پاییز ۱۳۹۸، سال دوم، شماره ۳، صص ۲۱۵-۲۱۸.
۴. رضایی‌زاده، محمدجواد و داوود کاظمی، «بازشناسی نظریه «خدمات عمومی» و اصول حاکم بر آن در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، ۱۳۹۱، سال سوم، شماره ۵، صص ۴۶-۲۳.
۵. رهنورد، فرج‌الله و نوشین مؤمن کاشانی، «مفهوم دولت باز و داده باز و نقش آن در تحول نظام اداری»، مجله تحول اداری، پاییز ۱۳۹۷، شماره ۵۶، صص ۱۵-۳۲.
۶. سلطانی، محمد، نیکا باغستانی و فایزه‌سادات بهشتی‌روی، «تأثیر ویروس کرونا بر نحوه برگزاری مجامع عمومی شرکت‌ها با تکیه بر استفاده از ابزارهای الکترونیکی»، مجله تحقیقات حقوقی، تابستان ۱۳۹۹، دوره بیست و سوم، شماره ۹۰، صص ۳۲۹-۳۵۷.
۷. شاکری، زهرا، «خوانشی بر تحدید قلمرو حقوق اسرار تجاری؛ با نگاهی به دفاعیات خواندگان دعاوی نقض»، شهریور ۱۳۹۴، دوره هجدهم، شماره ۷۰، صص ۱۹۷-۲۲۲.
۸. عبدالملکی، سینا، «تأثیر متقابل حقوق شهروندی و نظم و امنیت عمومی بر یکدیگر»، مطالعات حقوق شهروندی، زمستان ۱۳۹۹، شماره ۱۷، صص ۵۸۵ - ۶۰۲.
۹. غیاثوند، احمد، «سازوکار اعتماد مردم به عملکرد دولت در شرایط شیوع

- کرونا»، دولت پژوهی، ۱۳۹۹، سال ششم، شماره ۲۲، صص ۱-۳۴.
۱۰. فروغی‌نیا، حسین، علی و کیلی و فخرالدین رضی‌پور، «اثر حکمرانی مطلوب بر ترویج حقوق بشر در پرتو اهداف توسعه هزاره سازمان ملل متحد»، حقوق ملل، زمستان ۱۳۹۵، شماره ۲۴، صص ۱۷۹-۲۰۶.
۱۱. کولیور، ساندارا، «آزادی، حق و امنیت»، ترجمه: علی‌اکبر آقایی، مطالعات راهبردی، زمستان ۱۳۷۹، شماره ۱۰، صص ۱۷۷-۱۹۲.
۱۲. نصوحی، مرتضی، اکبر اعتباریان، هادی مهربان پیکانی و رضا ابراهیمزاده، «تبیین مدل خط‌مشی‌گذاری باز در تحقق اصول دولت باز»، چشم‌انداز مدیریت دولتی، تابستان ۱۴۰۰، سال دوازدهم، شماره ۴۶، صص ۱۵-۳۳.
۱۳. یزدی فیضآبادی، وحید، راضیه امیری و مهرناز سیدی، «سیاست‌های پیش‌گیرانه کنترل همه‌گیری بیماری کووید ۱۹: یک مطالعه و مرور سریع از کشورهای شرق و جنوب شرق آسیا»، مجله اپیدمیولوژی ایران، ۱۳۹۹، سال شانزدهم، شماره ۵، صص ۷۰-۷۹.

ج) یادداشت

۱. رضایی مقدم، روح‌الله، «با وجود مصوبه تعلیق چرا پروازهای چین به ایران هنوز ادامه دارد؟»، خبرگزاری ایسنا، سه‌شنبه ۱۵ بهمن ۱۳۹۸، کد خبر: ۹۸۱۱۱۵۱۰۳۹۶. قابل دسترس در: www.isna.ir/news/98111510396/چرا-پروازهای-چین-به-ایران-هنوز-ادامه-دارد (آخرین بازدید: ۱۴۰۱/۰۵/۲۳).
۲. مصطفی‌نژاد، سمیرا، «یک سال با کرونا»، روزنامه همشهری، چهارشنبه ۲۹ بهمن ۱۳۹۹، کد مطلب: ۱۲۴۶۴۹، قابل دسترس در: www.newspaper.hamshahrionline.ir/id/124649/یک-سال-کرونا.html (آخرین بازدید: ۱۴۰۱/۰۵/۲۳).

د) پایگاه اینترنتی

- 1-www.coronomy.ir/about.
- 2-www.iranfoia.ir/web/guest/citizensatisfaction
(آخرین بازدید: ۱۴۰۱/۰۹/۲۲)
- 3-www.transparency.org/research/cpi/overview
- 4-www.whitehouse.gov/open (last visit 27/11/2023)
- 5-www.worldjusticeproject.org/rule

(۱۴۰۱/۰۹/۲۲)./index/global/2022/Open%20Government-law-of

2-Latin Source

A) Book

- 1-Aassve, A., Alfani, G., Gandolfi, F., & Le Moglie, M., Epidemics and trust: The case of the Spanish Flu. DONDENA Working Paper, 2020
- 2-Ahmed, W., Bath, PA., Sbaffi, L., & Demartini, G., Moral panic through the lens of Twitter: an analysis of infectious disease outbreaks, Paper presented at: Proceedings of the 20-9th International Conference on Social Media and Society; Copenhagen, Denmark, 18 July 2018. New York, NY
- 3-Creswell JW. Research Design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches, London: Sage Publications; 2014
- 4-Governrnnce for sustainable growth and equity report of international conference, New York: UNDP, Management Development and Governance Division, Bureau for Development Policy, 1997
- 5-Habermas, Jurgen, The Structural Transformation of the Public Sphere (1962, trans. (Cambridge Massachusetts, 1989
- 6-Jelenic, Michael Christopher, From Theory to Practice : Open Government Data, Accountability, and Service Delivery. Policy Research Working Paper. World Bank, Washington, DC, 2019
- 7-Lynggaard, K., Jensen, M. D., & Kluth, M. (Eds.), Governments' responses to the Covid pandemic in Europe: Navigating the perfect storm. Palgrave Macmillan, 2022 19-
- 8-Mette Kjar, Anne, Governance, kery concepts, Polity; 1st edition, 2004
- 9-Reinhart Koselleck, Critique and Crisis 1965, trans. Cambridge Massachusetts, 1988
- 10-Zahariadis, N., Petridou, E., Exadaktylos, T., & Sparf, J., Policy styles and trust in the age of pandemics—Global threat, National Responses, Routledge, 2022

B) Article

- 1-Bagheri Lankarani, Kamran, Honarvar, Behnam, Kalateh Sadati, Ahmad, & Rahmanian Haghighi, Mohammad Reza, (2021). Citizens' Opinion on Governmental Response to COVID

- Outbreak: A Qualitative Study from Iran. *INQUIRY: The Journal of Health Care Organi-* 19-
zation, Provision, and Financing, 2 (5): 1
- 2-Bol, D, Giani, M, Blais, A, Loewen, PJ. (2021). The effect of COVID-19 lockdowns on
political support: some good news for democracy? *Eur J Polit Res*, 21 (60): 497–505
- 3-Burlacu, Sorin., Roxana Patarlageanu, Simona., Diaconu, Amelia., & Ciobanu, Ghen-
government in the Era of Globalization and the Health Crisis caused by the-adie. (2021). E
Pandemic, between Standards and Innovation. *Economic Sustainability*, 92 (21): 19-Covid
www.doi.org/10.1051/shsconf/20219208004 :8-1
- 4-Chamlee-Wright, E., & Storr, VH. (2010). Expectations of government's response to
disaster. *Public Choice*, 144 (1–2): 253–74. <https://doi.org/10.1007/s11127-009-9516-x>
- 5-Chen, CWS., & Fan, T-h- (2022). Public opinion concerning governments' response
<https://doi.org/10.1371/journal.62-to> the COVID-19 pandemic. *PLoS ONE* 17 (3): 26
pone.0260062
- 6-Coronavirus statistics. *Worldometers*. (2020). [www.worldometers.info/coronavirus/demographics]. accessed 27 Apr 2020-sex-age-coronavirus
- 7-Doss, Eric. «Sustainable Development Goal 16». *United Nations and the Rule of Law*.
government-<https://www.undp.org/tag/open>
- 8-Fetzer, T., Hensel, Lm, Hermle, Jm, & Roth, C. (2021). Coronavirus perceptions and
11-economic anxiety. *Rev Econ Stat*, 1 (17): 1
- 9-Halim NA, Yusof ZM, Zin NAM. The Requirement for Information Governance Policy
Framework in Malaysian Public Agencies. *International Journal of Engineering and Tech-*
nology. 2018 Oct;7(4)
- 10-Hetherington, M. J. (1998). The political relevance of political trust. *American Politi-*
cal Science Review, 92 (4), 791–808: www.doi.org/10.2307/2586304
- 11-Hjortskov, M. (2019). Citizen expectations and satisfaction over time: findings from a
large sample panel survey of public school parents in Denmark. *Am Rev Public Adm*, 49 (3):
www.doi.org/10.1177/0275074018765822:371-353
- 12-Huang C, Wang Y, Li X, Ren L, Zhao J, Hu Y, et al. (February 2020). «Clinical features
of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China». *Lancet*. 395 (10223)
- 13-Ibad S, Lolita YW. Development and Urgency of Public Services through e

Journal of Public Administration and Governance. .19-ment in the Middle of Pandemi Covid
2020 Dec 2;10(4)

14-Jannah LM, Sipahutar MY, Hariyati D. Public Information Disclosure: Mapping the
Prone Indonesian Province. Policy & Gov-Understanding of Multiple Actors in Corruption
ernance Review. 2020;43

15-Kuhn, Jens H. Becker, Stephan; Ebihara, Hideki; Geisbert, Thomas W. Johnson, Karl
Pro-» .(12-M. Kawaoka, Yoshihiro; Lipkin, W. Ian; Negredo, Ana I. Netesov, Sergey V. (2010
posal for a revised taxonomy of the family Filoviridae: classification, names of taxa and
viruses, and virus abbreviations». Archives of Virology. 155 (12).

16-Lamble, Stephen (February 2002). Freedom of Information, a Finnish clergyman's gift
to democracy. Vol. 97. Freedom of Information Review

Open Government and Government 2.0»(11-03-Lathrop, Daniel; Ruma, Laurel (2010
09-Oline Conference, March 11». O'Reilly Conferences. Retrieved 2015

18-Lau, L. S., Samari, G., Moresky, R. T., Casey, S. E., Kachur, S. P., Roberts, L. F., &
in humanitarian settings and lessons learned from past epidem- 19-Zard, M. (2020). COVID
ics. Nature Medicine, 26(5), 647–648

19-OECD (2017). OECD Public Governance Reviews towards an Open Government in
Kazakhstan. Paris: OECD Publishing

20-OGP (2020), A Guide to Open Government and the Coronavirus: [www.opengov-
Coronavirus.pdf-and-Gov-Open-to-Guide-content/uploads/2020/06/OGP-partnership.org/wp](http://www.opengov-Coronavirus.pdf-and-Gov-Open-to-Guide-content/uploads/2020/06/OGP-partnership.org/wp)
(last visit 23/11/2022)

21-OPEN GOVERNMENTA Progress Report to the American People, available at

22-Schmelz, K. (2021). Enforcement may crowd out voluntary support for COVID
policies, especially where trust in government is weak and in a liberal society. Pro- 19-
ceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 118 (1),
www.doi.org/10.1073/pnas.2016385118 :218-201

23-ShahAli, S., ShahAli, S., Takamjani, IE., Shahabi, S. (2020). COVID

12-and Iranian older people: rehabilitation perspective. Eur J Phys, 20 (29): 1 19-

24-Von Dornum, Deirdre Dionysia (June 1997). «The Straight and the Crooked: Legal
Accountability in Ancient Greece». Columbia Law Review. 97 (5): 1483–1518

25-What is Good governance, un escap, internet site, 2004 available at: [www.unescap.
governance-good-org/resources/what](http://www.unescap.governance-good-org/resources/what)

26-Yu, Harlan; Robinson, David G. (February 28, 2012). «The New Ambiguity of 'Open Government'». *UCLA L. Rev.* 59

27-Zarei, L., Shahabi, S., Sadati, A.K. (2021). Expectations of citizens from the governmental study in Iran. *BMC Public-pandemic: a cross 19-ernment in response to COVID* y-10722-021-www.doi.org/10.1186/s12889:21-Health, 21 (686): 1

Open government policy implementation as strategy for pandemic management in Iran (Covid19- case study)

Yadolah ghasemzade*

Mohamad javad jafari **

Iraj ranjbar ***

Abstract:

Open government, as a government based on the right to know, has positive functions in interacting with citizens, and it affects the acceptability of the government and its actions. Open government data has recently attracted a lot of attention as a tool to innovate, add value and improve outcomes in various sectors, public and private. Although some of the benefits of open government plans have been evaluated in the past, especially in terms of economic efficiency and the like, its evaluation in the field of law and politics, emphasizing the application of open government policy to manage the Covid 19- pandemic, has been less observed. As a global pandemic that has lasted for more than two years, the Covid19- disease fundamentally challenged different governments, and sometimes citizens took protest actions against governments and their policies to deal with the disease. The main challenge of the current research was to investigate the role of open government in the management of the Covid19- epidemic in comparison with the policies implemented by the Iranian government. In addition, an attempt was made to provide a suitable solution for the application of open government in similar epidemics in Iranian law. In the end, it was found that Iran's laws in the field of separa

---

*. Ph.D. Student in Public Law. (Corresponding Author). soroushlawyer@gmail.com

** . Assistant Prof. Kermanshah Azad university, Department of Public Law. drjafari12@gmail.com

***. Assistant Prof. Kermanshah Azad university, Department of Public Law.

iraj_ranjbar79@yahoo.com

tion of publishable and non-publishable information, the necessity of publishing all information, except in exceptional cases, and the methods of monitoring and complaining in cases of non-publishing of information are faced with fundamental weaknesses. In general, the indicators of open government, such as transparency and trust, have fundamental weaknesses, and the lack of timely and effective provision of information and reasons for decisions led to the poor management of the Covid19- pandemic.

Keywords: open government, Covid19-, good governance, pandemic.